

ПРАВНА РАМКА НА ЗАДЪЛЖИТЕЛНАТА МЕДИАЦИЯ У НАС И СТРАНИТЕ – ЧЛЕНКИ НА ЕС. ПЕРСПЕКТИВИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Гл. ас. д-р Даниела Петрова
Технически университет – гр. Варна,
кат. „Социални и правни науки“

LEGAL FRAMEWORK OF MANDATORY MEDIATION IN OUR COUNTRIES AND THE MEMBER COUNTRIES OF THE EU. PERSPECTIVES AND CHALLENGES

Chief Assist. Prof. Daniela Petrova, PhD
Technical University – Varna,
Department of Social and Legal Sciences

Резюме: Медиацията е „технология“ за решаване на спорове във всички сфери на обществения живот. Тя е правен инструмент, който може да бъде приложен извънсъдебно и по време на висящ съдебен спор. Целта на автора на настоящото изследване е да представи правната рамка на действащото европейско законодателство относно задължителното прилагане на медиацията по законово уредени критерии и изброени категории съдебни спорове занапред, у нас и в страните – членки на ЕС. След сравнително -аналитичен преглед да се открият приликите и разликите относно правната регламентация в отделните държави, като се представят добрите законодателни практики и постигнат напредък на държавите – членки на ЕС.

Ключови думи: *източници, регламентиращи медиацията, задължителна медиация, правоприменение при съдебна и извънсъдебна медиация, перспективи и предизвикателства*

Abstract: Mediation is a „technology“ for resolving disputes in all spheres of public life. It is a legal instrument that can be enforced out of court and during pending litigation. The purpose of the author of this study is to present the legal framework of the current European legislation regarding the mandatory application of mediation according to legally regulated criteria and listed categories of litigation in the future, in our country and in the EU member states. After a comparative-analytical review, to highlight the similarities and differences

regarding the legal regulation in the individual countries, presenting the good legislative practices and progress made by the EU member states.

Key words: *sources regulating mediation, mandatory mediation, law enforcement in judicial and out-of-court mediation, prospects and challenges*

Въведение

Медиацията е неформален способ, за разлика от съдебната процедура при решаване на спорове. Тя бързо става предпочитан и задължителен способ за постигане на решения, като при търговските спорове има устойчиви традиции. Медиацията се подчинява на принципите на доброволност, равнопоставеност, защита от разкриване в последващи съдебни процедури на информацията, предоставена при АРС, на конфиденциалност и на гаранции за това, че решението, постигнато в резултат на АРС, правдиво отразява истинската воля на участниците. **Целта на настоящото изследване** е да се анализира и представи развитието на нормативната уредба в държавите членки на ЕС. В изследването се представят някои положителни практики и иновативни подходи в областта на медиацията, които са намерили приложение в различните сфери на живота. За постигане на целта авторът си поставя **следните задачи:** 1) да анализира нормативната уредба на медиацията в отделните страни – членки на ЕС; 2) да се представят разнообразни модели на въвеждане, функциониране и провеждане на медиация в държавите – членки на ЕС, в т.ч. и задължителна ; 3) да се обосноват изводи и препоръки за разширяване приложното поле на медиацията като структуриран, но неформален процес.

Изложение

Медиацията в държавите – членки на ЕС

Сравнителен анализ

Авторът ще представи съпоставка на нормативната уредба в някои от страните на ЕС, обхват на приложното поле, задължителност на медиацията преди съд или не, приложение на постигнатото споразумение при извънсъдебната и при съдебната медиация. Задължител-

ни Alternative dispute resolution (ADR) преди съд са приети в някои щати на САЩ, в Скандинавия и Китай, Австралия и Нова Зеландия. В Европа член 5(2) от Директивата на ЕС позволява задължителна медиация да бъде предвидена в националното законодателство, ако не пречи на достъпа на страните до съдилищата. Така направиха в Италия и експериментът им се оказа успешен. В Англия през 2013 г. също опитаха с Automatic Referral to Mediation Pilot Scheme at Central London County Court, но тя срещна отказа на 80% от страните по висящи дела.¹

България. Медиацията у нас поставя своето начало с приемането на Закона за медиацията през 2004 г. (обн. ДВ, бр. 110 от 17 декември 2004) на базата на Европейското законодателство: Директива 2008/52/ЕО² на ЕП и на Съвета от 21 май 2008 година относно някои аспекти на медиацията по гражданскоправни и търговскоправни въпроси. Целта на Директивата, както е посочено в чл. 1, е „да улесни достъпа до алтернативно разрешаване на спорове и да насърчи приятелското уреждане на спорове посредством насърчаване използването на медиация и осигуряване на балансирано съотношение между медиацията и съдебното производство“. „Балансираното съотношение“ между медиацията и съдебното производство се тълкува така, че минимален брой спорове, завеждани пред националните съдилища, трябва първо да преминат през медиация – ако е необходимо, като се направи медиацията задължителна предпоставка за завеждането на съдебен процес (както изрично е позволен чл. 5, ал. 2).³ Предметът на медиация в националното ни законодателство са: а) граждански, търговски, трудови, семейни и административни спорове, свързани с права на потребители, и други спорове между физически и/или юридически лица, включително и когато са презгранични; б) предвидените

¹ Медиацията – ценен помощник за нерешими спорове (<https://defakto.bg/2016/08/03/%d0%bc%d0%b5%d0%b4%d0%b8%d0%b0%d1%86%d0%b8%d1%8f%d1%82%d0%b0-%d1%86%d0%b5%d0%bd%d0%b5%d0%bd-%d0%bf%d0%be%d0%bc%d0%be%d1%89%d0%bd% %d0%b8%d0%ba-%d0%b7%d0%b0-%d0%bd%0%b5%d1%80%d0%b5%d1%88%d0%b8%d0%bc/>).

² Директива 2008/52/ЕО на ЕП и на СЪВЕТА от 21 май 2008

³ <https://defakto.bg/2020/08/24/%d0%bf%d1%80%d0%be%d1%84-%d0%b4%d0%b6%d1%83%d0%b7%d0%b5%d0%bf%d0%b5-%d0%b4%d0%b5-%d0%bf%d0%b0%d0%bb%d0%be-%d0%be%d0%bc%d0%b1%d1%83%-d0%b4%d1%81%d0%bc%d0%b0%d0%bd-%d0%bd%d0%b0-%d0%be%d0%be%d0%bd/>.

случаи в Наказателно-процесуалния кодекс (чл. 3 от Закона)⁴. Медиация не се провежда, ако закон или друг нормативен акт предвижда друг ред за сключване на споразумение. С това се определят обхватът на приложение на медиацията, като законодателят не изключва и приложимостта на медиационната процедура и при решаването на неправни спорове. С приемане на промените в Закона за медиацията, обнародвани в ДВ, бр. 11 от 2 февруари 2023 г. се отговори на обществените очаквания за популяризиране на медиацията, за нейното задължително прилагане при определени в закона категории дела, както и по дела, по които съдът прецени, че може да бъде приложена медиация. Елементът на задължителност може да се използва по различно време – например още преди отнасянето на спора към съда. Няма пречка обаче това да стане и след отнасянето на спора към съда и тогава съдията да има правомощията да разпорежи страните да участват в медиация. Медиацията за страните е безплатна, като разходите по провеждането ѝ се покриват от бюджета. Задължителната медиация е всеобхватно понятие. Тя може да бъде определена като задължение за страните: да участват в среща с медиатор, на която той да информира страните за процедурата по медиация и какви са ползите от нея; да участват добросъвестно в медиация; да участват в информационна среща с медиатор и при желание от страните след получаването на информацията те заедно с медиатора да продължат работа по евентуално постигане на спогодба. Медиация може да бъде предложена от първоинстанционния съд само веднъж, както и във второинстанционния съд и то ако такава не е разпоредена и проведена в първа съдебна инстанция. С оглед характера на касационното производство се счита, че същата не би била подходяща в тази фаза на съдебното производство. Този ред следва да намери приложение в нова законова уредба в ГПК и редица поднормативни актове в срока до старта на правоприлагане на новите текстове в ЗМ, а именно в сила от 01.07.2024 г. Медиацията по висящи съдебни спорове ще се провежда в съдебен център по медиация към съответния съд. Обхватът на спорове – предмет на задължителна медиация, е определен съгласно критерий близост на страните в спора, т.е. при ненарушена комуникация и общ интерес за всяка от страните. Съдът съгласно последните изменения в ЗМ може да задължи страните да вземат участие в процедура по медиация и по висящи съдебни дела:

⁴ Закон за медиацията. // Обн. ДВ, бр. 110 от 17.12.2004 г.

- развод по чл. 49 от Семейния кодекс;
- разрешаване на спорове относно упражняването на родителските права, местоживеенето на детето, личните отношения с детето и издръжката му по чл. 127, ал. 2 от Семейния кодекс;
- изменение на мерките, свързани с упражняването на родителските права, местоживеенето на детето, личните отношения с детето и издръжката му по чл. 51, ал. 4 и чл. 59, ал. 9 от Семейния кодекс;
- издръжка;
- разрешаване на разногласия по повод упражняване на родителските права и задължения по чл. 123, ал. 2 от Семейния кодекс;
- определяне на мерки за лични отношения с бабата и дядото по чл. 128 от Семейния кодекс;
- друг тип дела са съдебната делба, облигационни дела и други по преценка на съда.

В тези случаи съдът ще утвърждава постигнатите споразумения по заведени съдебни дела, т.е. същият ще действа както при охранителните производства. За да се постигне ефектът на отлагане на правоприлагането по ЗМ, се взема предвид обособяването на съдебните центрове по медиация и окомплектоването им с необходимите обучени кадри (медиатори) с юридическо образование. Не трябва да се подценява, че правната култура на гражданите се повишава, но са необходими последователни усилия за разяснителни кампании. Необходимо е да се повишат знанията и на съдиите в областта на медиацията, за да се прави обоснована преценка дали конкретно дело, извън обхвата на посочените по-горе, е подходящо да бъде решено чрез медиационна процедура, като съдът разпорежи задължителна първа медиационна среща.

Италия. Италианският модел на медиация функционира от 2013 г. до днес успешно. Въведеният модел от проф. Джузепе де Пало включва принципа на доброволността за участие на страните в медиация и концепции в контекста на **системата „първа задължителна среща по медиация с лесна възможност за излизане“ („opt-out“)**. „Първоначалното усилие е ключово, защото предоставя структурирана възможност на страните да вземат по-информирано решение за това как да подхождат към разрешаването на спора си.“⁵ За модела „задължител-

⁵ <https://defakto.bg/2020/08/24/%d0%bf%d1%80%d0%be%d1%84-%d0%b4%d0%b6%d1%83%d0%b7%d0%b5%d0%bf%d0%b5-%d0%b4%d0%b5-%d0%bf%d0%b0%d0%bb%d0%be-%d0%be%d0%bc%d0%b1%d1%83-%d0%b4%d1%81%d0%bc%d0%b0%d0%bd-%d0%bd%d0%b0-%d0%be%d0%be%d0%bd/>

лен опит за медиация“: според италианското законодателство преди да е възможно да започне съдебно производство, ищците по някои видове спорове (за недвижими имоти, злоупотреба с медицински услуги, банкови договори и други) трябва да поканят ответника (ответниците) пред медиаторска организация, регистрирана в Министерството на правосъдието (в Италия медиация се предоставя само от медиаторски организации, вместо от самостоятелни медиатори – бел. пр.). В тези случаи, ако ищецът не покани ответника за медиация, това ще доведе до незапочване/спиране на съдебното производство; ако ответникът не се яви на първата среща по медиация, това може да доведе до финансови санкции, както и други негативни последици. Уникалната особеност на италианския модел на медиация е може би следната: за да се избегнат горепосочените последици, страните по съдебно дело е необходимо да участват в първа среща с медиатор. Тази среща не е просто информационна среща за медиацията, а по-скоро част от самата медиация. За да се запази доброволният характер на медиацията, всяка страна може лесно да „избере да прекрати участието си“ в първата среща по медиация без никакви негативни последици в съдебния процес, който (вероятно) ще последва. Медиацията ще продължи само ако всички страни желаят това.⁶

Испания. Медиацията в Испания е много често срещана при трудови спорове. Понякога е **задължително да се направи опит за медиация**, преди да се прибегне до съда. Закон 36/2011, уреждащ трудовите съдилища, въвежда истинска новост, като установява общо правило, че всички молби трябва да бъдат придружени от удостоверение, удостоверяващо предварителен опит за помирение или медиация пред съответната административна служба, Службата за медиация, арбитраж и помирение (SMAC)) или пред органи, изпълняващи такива функции съгласно колективен трудов договор.⁷

Франция. Съгласно последните законодателни промени във френското право използването **на медиацията при определени обстоятелства става задължително**. С член 7 от Закон №2016-1547 от 18 ноември 2016 г. за модернизиране на съдебната система на 21-ви век в 11 съдилища се въвежда експериментално изискване за прибяг-

⁶ Моделът „задължителен опит за медиация“ намалява съдебните спорове по имуществени въпроси в Италия с близо 50 % (автор проф. Де Пало (<https://www.linkedin.com/pulse/opt-out-mediation-model-cuts-real-estate-litigation-italy-de-palo>)).

⁷ https://e-justice.europa.eu/64/BG/mediation_in_eu_countries?SPAIN&init=true.

ване до семейна медиация преди сезирането на съда. Първоначално беше предвидено експериментът да приключи в края на 2019 г., но срокът му бе удължен до 31 декември 2020 г., а след това до 31 декември 2022 г. Всеки, който желае промяна на решение на семеен съд или разпоредба на одобрено от съда споразумение, трябва да прибегне до семейна медиация преди да отнесе отново въпроса пред съда. Ако това не бъде направено, молбата за изменение няма да бъде допусната. Това се прилага по отношение на молби, които се отнасят до: обичайното местопребиваване на детето; правото на посещение и правото на престой на детето; приноса на родителя към образованието и издръжката на малолетно или непълнолетно дете; решения, свързани с упражняването на родителски права.

Белгия. Медиацията по смисъла на Съдебния кодекс е структурирана процедура, при която две или повече страни в спора сами се опитват да уредят спора си доброволно с помощта на медиатор. Тази процедура може да бъде иницирана от страните или предложена, или разпоредена от съдебен орган.⁸ **В съдебната медиация** (членове 1734 – 1737 Съдебен кодекс) **съдията може по принцип да разпореди медиация на всеки етап от производството по съвместно искане на страните или по инициатива на едната страна със съгласието на другата страна (член 1734, § 1, първа алинея от Съдебния кодекс).** По време на съдебната медиация съдията може сам да играе активна роля и – ако сметне за полезно – може да направи сезиране. След това предлага на страните сами да разрешат спора си доброволно с помощта на посредник. Съдията може да направи това само ако спорът законно може да бъде предмет на медиация (член 1724 Съдебен кодекс). Съдията проверява дали страните вероятно са обвързани с клауза за медиация (член 1725 Съдебен кодекс). В някои семейни и дела с непълнолетни страни **съдията е длъжен да информира страните за медиация. Съдията играе важна роля в медиацията.** Ако страните изберат медиация, съдията ги насочва към медиатор. Ако бъде постигнато споразумение за медиация, съдът може да потвърди това споразумение. Това предполага ратификация на споразумението и прави спазването му правно приложимо⁹ (Медиацията и юриспруденцията ръка за ръка. Пътеводител за съда (S. De Bauw, B. Gayse, die

⁸ https://justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/bemiddeling.

⁹ Медиацията и юриспруденцията ръка за ръка. Пътеводител за съда (S. De Bauw, B. Gayse, die Keure, 2009, 231 стр.).

Keure 2009) . Области на приложение: семейно, търговско, гражданско право.

Чешка република. Медиацията е допустима във всяка област на правото освен ако не е изключена по закон. Това включва семейното право, търговското право и наказателното право. **Съгласно ГПК председателят на съдебния състав може да нареди на страните по производството да проведат първоначална тричасова среща с медиатор, ако това е изпълнимо и уместно.** В тези случаи производството може да бъде спряно за максимален срок от три месеца. Ако съдът спре производство по гражданско дело и нареди на страните да проведат първоначална среща с медиатор, първите три часа от срещата се плащат по тарифа, определена в приложимите подзаконови актове (400 CZK за всеки започнат час) и тези разноски се разпределят поравно между страните.

Заклучение

Авторът счита, че може да бъде споделен италианският модел – медиация преди завеждане на съдебен иск. Това не само ще съхрани отношенията между страните в конфликта, но и ще разтовари съдебната система от дела, в това число и такива с нисък материален интерес, ще спести финансов ресурс на страните и ще доведе до икономически растеж. Следва да се отбележи, че всички държави – членки на ЕС, прилагат медиацията, но при някои от тях водеща фигура за медиацията е съдията в процеса. В светлината на хармонизацията националните законодатели не могат да бъдат принудени да премахват многообразието изцяло и да отразяват всяка разпоредба, посочена в международните документи. Те обаче са силно насърчавани да се придържат към установените в тях стандарти. В заключение можем да откروим следните **изводи**:

Алтернативното решаване на спорове (АРС) е политически приоритет на ЕС, многократно деклариран от институциите на Европейския съюз. Резултатите от проучването на ЕП показват, **че**:

- повечето страни гарантират висока степен на поверителност на целия процес по медиация;
- съдилищата на повечето държави членки не са в голяма степен проактивни при отнасянето на отделни случаи към медиация;
- по-голямата част от държавите членки имат системи за акредитиране на медиатори;

- по-голямата част от държавите членки, чиито средни респонденти посочиха най-нисък брой медиации годишно, нямат икономически стимули за страните да участват в медиацията;
- в по-голямата част от държавите членки респондентите посочиха, че от страните не се изисква да участват в предварителни информационни сесии по медиация;
- по-голямата част от държавите членки съобщиха също така, че за страните няма задължение да използват медиация.

Възможните законодателни мерки, които биха могли да окажат положително въздействие върху медиацията и са положително оценени, и според проучването, са:

- идеята да се изисква съветник (адвокат) да информира страните относно медиацията;
- задължителни информационни срещи по медиация преди съдебното производство;
- задължителна медиация с възможност страните да се откажат от участие;
- медиацията да се направи задължителна за „по-силната“ страна;
- даване на правомощия на съдиите да разпореждат на страните да пристъпят към медиация;
- прилагане на стимули за страните, които решат да пристъпят към медиация, за да насърчат използването на медиацията.¹⁰

1. Действащата национална нормативна уредба в Република България относима към медиацията е в съответствие с европейското законодателство, с въвеждането на последните промени досежно задължителна съдебна медиация по конкретен вид дела и при допустимост по закон или преценка на съда. Въпреки че член 5 на Директивата позволява на държавите членки да въвеждат задължителни елементи на медиацията, включително санкции, традицията на ЕС за доброволен подход към медиацията до голяма степен надделява на законодателно равнище. Обратно на това, оценката на това кои мерки генерират медиация показва, че е необходим задължителен елемент. Там, където тези особености съществуват в закона, възникват меди-

¹⁰ Проучване и анализ на алтернативните методи за разрешаване на спорове в страни – членки на ЕС. Анализ на нормативната уредба, приложима при използване на медиация като алтернативен извънсъдебен способ за решаване на потребителски спорове. Извеждане на добри практики (<http://www.nazp.bg/uploads/pdf/Doklad-NAZP-2.pdf>).

ации. Изследването показва, че въвеждането на „смекчена“ форма на задължителна медиация (поне в определени категории случаи) може да бъде единственият начин да се направи така, че медиацията да се използва в ЕС. Сред възможните законодателни мерки в подкрепа на медиацията, тези, които биха могли да окажат най-голямо въздействие върху използването на медиацията, са следователно **задължение за предварителни информационни сесии за медиация (задължително участие в информационни сесии) и задължение за медиация (задължителна медиация с възможност за отказ, ако страни не възнамеряват да продължат процедурата).**¹¹

2. По-скоро необходими са усилия от всички участници в процеса по администриране, провеждане и популяризиране, за да стане медиацията разпознаваема и предпочитана при решаването на спорове в различните сфери на обществения живот.

3. Бъдещето на правната професия ще е много повече в хибридность на бизнес преговори с високо ниво на правни и икономически познания, ще е много по-важно умението за ефективно общуване и чисто рафиниран човешки усет за изгодни решения и подходящи пробиви в конкретни ситуации. Неслучайно страните с най-силно развита медиация са и водещи в световния търговски оборот.

Преглед на законодателната регламентация на свързаните със съда процедури по APC в гражданското производство

В националното законодателство на повечето държави (12) съществува уредба, която осигурява основни процедурни гаранции при свързаните със съда процедури за APC, по-конкретно по отношение на правото на равнопоставеност; по отношение на това, че решението, постигнато в резултат на APC процедура, отразява действителната воля на страните; защита от разкриване на информацията, предоставена по време на APC, при последващи съдебни процедури; различни форми на принципа на конфиденциалност. Някои други гаранции в националните законодателства са: изискването споразумението,

¹¹ Проучване и анализ на алтернативните методи за разрешаване на спорове в страни – членки на ЕС. Анализ на нормативната уредба, приложима при използване на медиация като алтернативен извънсъдебен способ за решаване на потребителски спорове. Извеждане на добри практики. (<http://www.nazp.bg/uploads/pdf/Doklad-NAZP-2.pdf>).

постигнато в свързани със съда АРС процедури, да не противоречи на морала или закона; времевата рамка на процедурата по АРС; АРС на доброволна основа; нормативни условия за медиатори и предоставяне на обучение за медиатори. В повечето страни (9) съдилищата нямат възможността да разпореждат на страните да използват процедура за АРС. Само в Италия и Франция съдиите имат това правомощие като цяло. В някои държави съдилищата могат да разпоредят процедури за АРС само при някои видове спорове. В някои страни (Словения и Унгария) съдиите имат възможност да разпоредят на страните да участват в така наречената информационна АРС сесия, чиято цел е да информира страните от ползите от АРС. В случай че е одобрено от съдия (съд) нотариус, решението, постигнато в свързана със съда процедура по АРС, може да бъде задължително за страните в единадесет държави. В 16 страни решението, постигнато в свързана със съда АРС процедура, е изпълнимо. Тези два отговора изглеждат противоречиви. Това несъответствие би могло да бъде резултат от различното тълкуване на въпросите от страна на членовете. Тринадесет държави нямат санкции, в случай че страните не вземат участие АРС процедура, което е логично, т.к. в по-голямата част от държавите няма задължително АРС (или има задължително АРС само за някои видове дела). Процедурата за АРС е предварително изискване за съдебното производство, в определени случаи, само в 2 държави (Франция и Италия). Някои държави (4) санкционират този вид поведение с финансови разходи.

Участието на съдиите и свързаните със съда АРС процедури: участието на съдиите в насърчаването на мирни начини за разрешаване на спорове (чрез техники за АРС) е желателно и се очаква във всички страни. В 2 държави (Румъния и Шотландия) само експерти могат да провеждат АРС процедури, свързани със съда. В 3 държави (Англия и Уелс; Франция; Унгария) само съдиите могат да правят това. В 12 държави АРС може да се провежда от съдии и от експерти. Във всички държави, в които съдиите провеждат АРС техники, свързани със съда (освен в Италия и Северна Ирландия), на съдиите се предоставя обучение. В 11 държави този вид обучение е доброволно, а в 2 страни (Словения и Унгария) е задължително. Само 2 държави позволяват на съдиите да извършват извънсъдебни видове процедури за АРС. В 2 държави (Словения и България) няма конкретно правило за това. Влиянието на свързаните със съда АРС

върху работата и мисията на съдилищата и правото на справедлив процес в разумен срок.¹² Предизвикателствата пред задължителната медиация у нас са на ход. Предвид добрите практики и успехите, постигнати в много държави, както и резултатите, отчетени от съществуващите в България центрове за съдебна медиация и предложените въз основа на тях в концепцията решения, тенденцията е към все по-широко и успешно прилагане на медиацията като способ за разрешаване на спорове както извънсъдебно, така и в рамките на съдебно производство и налагането ѝ като една нова култура на общуване.¹³

Използвана литература:

1. Алтернативно решаване на спорове и обхват на правомощията на съдията, доклад на ЕМСС 2016 – 2017 (http://www.vss.justice.bg/root/f/upload/17/Final-report-ENCJ-PT-ADR_BG.pdf).
(Alternativno reshavane na sporove I obhvat na pravomoshtijta na sadijta, doclad na EMSS2016-2017, dostapen na http://www.vss.justice.bg/root/f/upload/17/Final-report-ENCJ-PT-ADR_BG.pdf)
2. Димитрова Д. (2022). Препращане към медиация от съдилищата – тенденции и перспективи, р. 154 (https://mpr.aub.uni-muenchen.de/115148/1/MPRA_paper_115148.pdf).
(Dimitrova D. (2022). Preprashtane kam mediacij ot sadilishtata-tendencii I perspektivi, р. 154 (https://mpr.aub.uni-muenchen.de/115148/1/MPRA_paper_115148.pdf).
3. Директива 2008/52/ЕО на ЕП и на СЪВЕТА от 21 май 2008 г. (<https://op.europa.eu/bg/publication-detail/-/publication/765b7161-8950-44ca-9b48-03ef5954ce8a/language-bg/format-PDF/source-search>).
(Direktiva 2008/52/EO na EP I na Saveta ot 21mai 2008 g. <https://op.europa.eu/bg/publication-detail/-/publication/765b7161-8950-44ca-9b48-03ef5954ce8a/language-bg/format-PDF/source-search>.)

¹² Алтернативно решаване на спорове и обхват на правомощията на съдията, доклад на ЕМСС 2016 – 2017 (http://www.vss.justice.bg/root/f/upload/17/Final-report-ENCJ-PT-ADR_BG.pdf).

¹³ Димитрова Д. (2022). Препращане към медиация от съдилищата – тенденции и перспективи, р. 154 (https://mpr.aub.uni-muenchen.de/115148/1/MPRA_paper_115148.pdf).

4. Закон за медиацията. // Обн. ДВ, №110 от 17.12.2004 г.
(Zakon za mediaciata. // Obn. DV, №110 ot 17.12.2004 g.)
5. Моделът „задължителен опит за медиация“ намалява съдебните спорове по имуществени въпроси в Италия с близо 50% (автор проф. Де Пало (<https://www.linkedin.com/pulse/opt-out-mediation-model-cuts-real-estate-litigation-italy-de-palo>)).
(Modelat „zadaljitelna mediacij“ namaljšva sadebnite sporove po imush-testveni vaprosi v Italia s blizo 50%, avtor prof. De Palo, dostapen na na <https://www.linkedin.com/pulse/opt-out-mediation-model-cuts-real-estate-litigation-italy-de-palo>.)
5. Медиацията – ценен помощник за нерешими спорове (<https://defakto.bg/2016/08/03/%d0%bc%d0%b5%d0%b4%d0%b8%d0%b0%d-1%86%d0%b8%d1%8f%d1%82%d0%b0-%d1%86%d0%b5%d0%bd%d0%b5%d0%bd-%d0%bf%d0%be%d0%bc%d0%be%d1%89%d0%bd%d0%b8%d0%ba-%d0%b7%d0%b0-%d0%bd%d0%b5%d1%80%d0%b5%d1%88%d0%b8%d0%bc/>).
(Mediacijta –cenen pomoshnik za nerazreshimi sporove <https://defakto.bg/2016/08/03/%d0%bc%d0%b5%d0%b4%d0%b8%d0%b0%d-1%86%d0%b8%d1%8f%d1%82%d0%b0-%d1%86%d0%b5%d0%bd%d0%b5%d0%bd-%d0%bf%d0%be%d0%bc%d0%be%d1%89%d0%bd%d0%b8%d0%ba-%d0%b7%d0%b0-%d0%bd%d0%b5%d1%80%d0%b5%d1%88%d0%b8%d0%bc/>)
7. Проучване и анализ на алтернативните методи за разрешаване на спорове в страни – членки на ЕС. Анализ на нормативната уредба, приложима при използване на медиация като алтернативен извънсъдебен способ за решаване на потребителски спорове. Извеждане на добри практики (<http://www.nazp.bg/uploads/pdf/Doklad-NAZP-2.pdf>).
(Proutshvane I analiz na alternativnite metodi za razreshavane na sporove v strain –thlenki na ES.Analiz na normativnata uredba, prilojima pri izpolzване na mediacij kato alternativen izvansadeben sposob za reshavane na potrebitelski sporove. Izvejdane na dobri praktiki (<http://www.nazp.bg/uploads/pdf/Doklad-NAZP-2.pdf>.)
8. S. De Bauw, B. Gayse, die Keure. (2009). Медиацията и юриспруденцията ръка за ръка. Пътеводител за съда.
(S. De Bauw, B. Gayse, die Keure. (2009). Mediaciata I iurisprudencijta raka za raka. Patevoditel za sada.)

Интернет ресурси:

1. www.europarl.europa.eu.
2. https://justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/bemiddeling.
3. https://e-justice.europa.eu/content_mediation_in_member_states-64-dk-bg.do?member=1.
4. <https://defakto.bg/2020/08/24/%d0%bf%d1%80%d0%be%d1%84-%d0%b4%d0%b6%d1%83%d0%b7%d0%b5%d0%bf%d0%b5-%d0%b4%d0%b5-%d0%bf%d0%b0%d0%bb%d0%be-%d0%be%d0%bc%d0%b1%d1%83%d0%b4%d1%81%d0%bc%d0%b0%d0%bd-%d0%bd%d0%b0-%d0%be%d0%be%d0%bd/>.

За контакти:

Гл. ас. д-р Даниела Петрова
Технически университет – Варна,
кат. СПН
daniela088@abv.bg